

Niet westers feminisme, deel I: Afrika

De RoSa-factsheets maken u wegwijs in het gelijke kansenlandschap in Vlaanderen. Telkens wordt er op een bepaald terrein nagegaan wat de situatie is. Zowel bredere thema's als meer specifieke krijgen aandacht, naargelang de relevantie en/of beschikbaarheid van informatie en het voorhanden zijn van cijfermateriaal. Bedoeling is niet zozeer volledigheid te bieden maar wel op een overzichtelijke en toegankelijke manier de positie van de vrouw in Vlaanderen te schetsen. RoSa is sinds 1978 in Vlaanderen hét adres voor informatie en documentatie over gelijke kansen, emancipatie en vrouwenstudies in binnen- en buitenland.

Nr. 34 • jul 2004

*Na de Tweede Wereldoorlog ging de wereld er totaal anders uit zien. Er werden heel wat nieuwe onafhankelijke staten gevormd en nieuwe economische principes gingen wereldwijd een doorslaggevende rol spelen. Het klimaat van verandering gaf ook een IMPULS aan het ontstaan van vrouwenactivisme over de hele wereld. Een aantal factoren speelde hierin een belangrijke rol. Het **nationalisme** van de nieuwe staten ging met heel wat activisme gepaard. In het vernieuwde elan van de onafhankelijke staten werd ook hardop gedroomd over onafhankelijkheid voor vrouwen. Een andere belangrijke factor is het **kapitalisme** en het ontstaan van een **'global economy'**. De groei van of de rem op de vrouwelijke tewerkstelling is bepalend voor het ontstaan van vrouwenactivisme en vrouwenrechten. Opvallend is dat vrouwenactivisme meestal verbonden is met **het ontstaan van grotere bewegingen**. Overal ter wereld ontstaat vrouwenactivisme in het kielzog van nationalistische strijd, klassestrijd, strijd voor democratie, strijd voor mensenrechten of strijd voor vrede.*

*Tenslotte is ook **het wereldwijd verguizen van het concept feminisme**, wat de invulling of benaming er ook van is, een blijvende impuls voor vrouwenactivisme. Feministische idealen zijn in de loop der geschiedenis door de meeste religies en politieke ideologieën aangevallen.*

Vrouwenbewegingen wereldwijd blijken bekommerd te zijn om dezelfde grote THEMA'S.

Grosso modo zijn dat: wettelijke en politieke rechten van vrouwen, geweld, reproductieve rechten en abortus, seksuele vrijheid, werkgelegenheid en discriminatie, politieke participatie en vertegenwoordiging. Er zijn echter zeer grote verschillen wat de focus en de invulling van de thema's betreft.

Ondanks bovenvermelde gelijke trends zijn er echter ook steeds groter wordende VERSCHILLEN.

*Het opvallendste verschil is de steeds groter wordende **kloof tussen Noord en Zuid**. Vrouwen uit het Noorden (Europa, Noord-Amerika, Japan, en Noord-Azië) plukken vaak de positieve vruchten van het kapitalisme en de wereldwijde economie terwijl de vrouwen uit het Zuiden (Latijns-Amerika, Afrika, Oosten) al te vaak geconfronteerd worden met armoede, erbarmelijke*

1

arbeidsomstandigheden, gebrekkig onderwijs en gezondheidszorg. De verschillen in leefomstandigheden hebben ook groeiende verschillen in vrouwenactivisme tot gevolg.

*Verschillen worden ook vaak gezien vanuit een **klasse perspectief**: de dominantie van het (westers) middenklasse feminisme. Niet-westerse feministen waren op zoek naar een authentiek activisme, zonder de waarden van het westerse middenklasse feminisme over te nemen.*

*Verschillen in **kleur, ras, etniciteit** geven ook vaak aanleiding tot specifieke vormen van vrouwenactivisme. Zo was bijvoorbeeld het ontstaan van het Black Women Movement in het Westen heel belangrijk in de evolutie van het feminisme. Ras en etniciteit gaven en geven echter ook aanleiding tot ernstige conflicten die vaak verwoestend zijn voor vrouwenlevens en vrouwenrechten.*

*Ten slotte nemen vrouwenactivisten soms heel verschillende houdingen aan ten opzichte van **seksualiteit**. Vrouwen wereldwijd namen en nemen heel verschillende standpunten in ten opzichte van abortus, genitale mutilatie, kindermoord, vrouwelijke afzondering, polygamie en homoseksualiteit.*

Het feminisme in Afrika

In dit eerste deel bekijken we het vrouwenactivisme in Afrika. Latere fact sheets zullen dieper ingaan op het feminisme in het Midden- en Verre Oosten en in Zuid-Amerika.

Globaal gesproken is de Afrikaanse vrouwenbeweging sterk beïnvloed en gevormd door het activisme tegen (koloniale) overheersing en racistische ideologieën. Afrikaans vrouwenactivisme kan niet losgekoppeld worden van een grotere context van onderdrukking en uitbuiting van zowel mannen als vrouwen. Dit gaf over het algemeen aanleiding tot een feminisme en activisme dat meer gericht is op het veranderen van sociale en menselijke omstandigheden. Afrikaanse feministen richtten hun pijlen in mindere mate op persoonlijke en seksistische omstandigheden, zoals dat in het Westen het geval was.

Uiteraard is er ook in Afrika sprake van vele soorten feminisme. In deze fact sheet gaan we vooral dieper in op de situatie in Zwart-Afrika (het deel van Afrika ten Zuiden van de Sahara). De situatie in Noord-Afrika is erg verschillende van die van Zwart-Afrika, door de verregaande invloed van de Islam in deze landen en wordt in een volgende factsheet besproken. De positie en organisatie van vrouwen heeft er veel gemeen met andere islamitische landen uit het Midden-Oosten. In deze factsheet gaan we ook nog kort in op de Afrikaanse diaspora en het Black Feminism.

Zwart-Afrika¹

De bevolking van Zwart-Afrika is de afgelopen decennia geconfronteerd met een opeenvolging van crisissituaties: het falen van mannelijke multipartijpolitiek of staatsocialisme na de onafhankelijkheid, coups en militaire dictaturen, economische instabiliteit, het opleggen van door het westen gestuurde ontwikkelingsprogramma's en de druk om democratieën te installeren, het in vraag stellen van staatsgrenzen als restant van de kolonisatie, de druk van het technologisch geavanceerde Westen en de ontwikkeling van nieuwe staten in een globale wereld (economie).

Vooraf vrouwen hebben de rekening hiervoor moeten betalen. De gevolgen laten zich

¹ Dit stukje is gebaseerd op het inleidend essay uit Mikkil, Gwendolyn, African Feminism. The politics of survival in Sub-Saharan Africa. p. 1-50.

duidelijk zien in de levensomstandigheden van Afrikaanse vrouwen. Zij hebben doorgaans een lager opleidingsniveau en zijn voornamelijk aanwezig in landbouw- of andere rurale activiteiten. Er is een hoge graad van ondervoeding bij vrouwen en een hoge kinder- en kraambedsterfte.

Omwille van deze erbarmelijke levensomstandigheden voor vrouwen is er de jongste jaren een grote druk vanuit het Westen (vaak onder de vorm van voorwaarden bij investeringen of ontwikkelingshulp) om een grotere participatie van vrouwen op allerlei gebieden te bevorderen. Dit heeft een dubbelzinnig effect. Aan de ene kant creëert het een kans voor vrouwen om ditmaal mee te beslissen bij het organiseren en structureren van nieuwe staten en instituties. Aan de andere kant zorgt deze westerse druk voor grote weerstand bij de machthebbers. Vrouwenparticipatie wordt ervaren als 'opgelegd door het Westen' en niet gegroeid vanuit de eigen cultuur en ervaringen.

Afrikaanse activisten balanceren dan ook constant op het dunne koord tussen het ijveren voor meer participatie voor vrouwen en het ondersteunen van het recht van Afrikaanse staten om autonoom beslissingen te nemen. Zij staan voor de moeilijke taak een activisme te zoeken dat de bestaande gender hiërarchie omvormt tot iets wat zowel bevrijdend is voor vrouwen als een positief politiek alternatief biedt.

Het feminisme in Zwart-Afrika is gegroeid vanuit een totaal andere dynamiek dan in het Westen. Het is in de eerste plaats vormgegeven door het verzet van Afrikaanse vrouwen tegen de westerse overheersing. Bovendien vertrekken Afrikaanse vrouwen van een totaal verschillende uitgangspunt. Vrouwenrollen in Afrika zijn gegroeid vanuit een lange traditie van vrouwelijke integratie in collectieve structuren. Dit is compleet anders dan in het Westen, waar het feminisme gegroeid is vanuit het middenklasse individualisme en de patriarchale structuur in een (post)industriële samenleving.²

Deze verschillen zorgden en zorgen voor heel wat wrijvingen tussen de westerse en Afrikaanse actoren. Afrikaanse en westerse vrouwenbewegingen hebben vaak een diepe kloof te overbruggen. Bijvoorbeeld wat vrouwenbesnijdenis betreft. Tot zeer recent stond de Afrikaanse vrouwenbeweging zeer afkerig tegenover de westerse feministische aanval op vrouwenbesnijdenis. Nu groeit ook bij heel wat Afrikaanse vrouwenbewegingen stilaan de overtuiging dat vrouwenbesnijdenis een schending van de mensenrechten is die moet worden aangepakt.

Westerse en Afrikaanse staatsactoren zijn het meestal oneens over het implementeren van een beleid dat de situatie van vrouwen zal verbeteren. Ook westerse en Afrikaanse ngo's komen omwille van een verschillende visie vaak moeilijk tot samenwerking.

Globaal gesproken vertrekken westerse activisten vanuit de vrouwelijke autonomie, terwijl Afrikaanse feministen vertrekken vanuit cultureel gelinkte vormen van participatie. De grootste verschilpunten zijn terug te brengen tot een totaal verschillende visie op de privé-openbaar tegenstelling.

DE PRIVÉ-OPENBAAR TEGENSTELLING IN AFRIKA

Het privé-openbaar debat³ (en ook de natuur-cultuur tegenstelling) komt veel voor in feministische theorievorming als verklaringsmodel voor bepaalde genderrollen. Traditioneel worden vrouwen eerder geassocieerd met de privé-sfeer (kinderen, familiale sfeer,...), terwijl mannen meer met het openbare leven en de daaruit gegroeide sociale rollen verbonden worden.⁴

De les die westerse feministen uit de Afrikaanse situatie geleerd hebben is dat privé-openbaar niet noodzakelijk een tegenstelling vormt. De scheiding tussen beide werelden is geen universeel gegeven. Bovendien blijkt uit de Afrikaanse situatie dat het

---

² Meer over Westers Feminisme, zie fact sheet 14 Feminisme en Feministische stromingen.

³ Voor een definiëring van deze en andere begrippen, zie fact sheet nr. 17, genderterminologie.

⁴ Voor de rol van van privé-openbaar debat in het Westers feminisme, zie fact sheet nr. 14 Feminisme en Feministische stromingen.

aanvaarden van bepaalde sociale rollen (al dan niet gegroeid vanuit de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen) niet hoeft te betekenen dat de ondergeschiktheid van vrouwen hiermee gepaard moet gaan. Voor Afrikaanse vrouwen sluit de aanvaarding van een bepaalde sociale rol het zich afzetten tegen de onderdrukking van de vrouw niet uit.

Afrikanen gaan niet uit van de natuur-cultuur tegenstelling. De twee zijn samengesmolten en vormen geen onderling conflict. Deze samensmelting structureert de rollen van mannen en vrouwen zowel in het huishouden als in de politiek en de economie.

Vanuit dit uitgangspunt groeide een totaal ander feminisme dan in het Westen. Grootste verschilpunten zijn het belang dat Afrikaanse feministen hechten aan de reproductieve rol van vrouwen en de tendens om de gemeenschap boven het individu te stellen.

1. DE REPRODUCTIEVE ROL VAN VROUWEN

Reproductieve taken zijn zeer belangrijk voor Afrikaanse vrouwen en deze zijn nooit onderschikt aan andere rollen. Voor Afrikaanse vrouwen is moederschap een inherent aspect van het vrouw-zijn dat niet in vraag gesteld moet worden. Vrouw zijn betekent ook moeder zijn.

Sinds 1970 is het gemiddeld aantal kinderen per Afrikaanse vrouw gestagneerd rond zes kinderen. Doorgaans zijn geboortecijfers afhankelijk van heel wat factoren: opleidingsgraad, economische rol, demografisch beleid, toegankelijkheid van anticonceptie, enz... Veel van die factoren zijn de jongste decennia veranderd in Afrika en ondanks alle voorspellingen is het geboortecijfer per vrouw voor het merendeel van de Afrikaanse vrouwen min of meer hetzelfde gebleven.

Dit verhindert hen echter niet om economisch actieve rollen na te streven. Voor Afrikaanse vrouwen is de combinatie van reproductieve en economische taken een vanzelfsprekend gegeven.

2. GEMEENSCHAP BOVEN INDIVIDU

In Afrikaanse samenlevingsmodellen ligt de nadruk bijna altijd meer op de gemeenschap dan op het individu. Vanuit dit perspectief zijn er heel wat overlappingsen tussen huiselijke, economische en politieke rollen. Over het algemeen wordt de biologische rol van vrouwen niet gezien als in conflict met het opnemen van politieke of economische verantwoordelijkheden. Afrikaanse vrouwen vervullen traditioneel heel wat meer verschillende rollen dan vrouwen in andere werelddelen. Naast de zorg voor de kinderen zijn vrouwen ook verantwoordelijk voor de zorg voor de gemeenschap. Zorg in de breedste betekenis van het woord. Vandaar dat Afrikaanse mannen en vrouwen vaak complementaire en soms zelfs parallele economische verantwoordelijkheden hebben.

(Vrouwen)rollen worden bepaald door lidmaatschap van een collectieve groep (familie of geslacht). Als lid van bepaalde familie(s) hebben mannen en vrouwen bepaalde verantwoordelijkheden en privileges. Economische en politieke relaties zijn bijgevolg collectief en niet individueel. Door deze organisatie spelen Afrikaanse vrouwen vaak een belangrijke rol in bijvoorbeeld handelsrelaties.

De historische evolutie van vrouwenrollen in zwart Afrika

1. TRADITIONEEL AFRIKAANSE MODELLEN VAN GENDER, SAMENLEVING EN STAAT

Politiek is de ultieme publieke sfeer en nergens ter wereld speelden vrouwen zoveel belangrijke en diverse politieke rollen als in Afrika. De verklaring hiervoor ligt in het feit dat traditionele Afrikaanse samenlevingsmodellen bepaald werden door gender. In het voordeel van vrouwen speelde hun nadrukkelijke rol als lid van een gemeenschap en de veel voorkomende dubbele sekse-organisatie. Net zoals in het Westen echter speelde

een gender bevooroordeeld sociaal verbond een negatieve rol bij de politieke participatie van vrouwen.

DE GEMEENSCHAP: DE VROUW ALS LID VAN EEN FAMILIE, CLAN OF GESLACHT

Traditionele Afrikaanse culturen werden bepaald door de gemeenschap. Mensen zijn onderling verbonden door een netwerk van relaties. Deze hebben in de eerste plaats tot doel de harmonie en het welzijn van de gemeenschap te bewaren. Deze focus op de gemeenschap komt voor in alle Afrikaanse samenlevingen, maar de manier waarop en de rollen van vrouwen hierin variëren.

In de meeste culturen wordt de organisatie van de samenleving na verloop van tijd strikt gescheiden van verwantschapsbanden. Deze scheiding werd in de Afrikaanse staten nooit gerealiseerd. De nadruk op verwantschap leverde unieke politieke mogelijkheden voor vrouwen. Vrouwen werden politieke actoren op basis van hun lidmaatschap van een belangrijke clan. Al moet opgemerkt worden dat de privileges binnen de clan steeds groter waren voor mannen.

Afrika heeft een lange en unieke traditie van vrouwelijke leiders: koninginnen, chefs, religieuze leiders van Hatsjepsot in Egypte tot koningin Njinga in Angola. Vrouwelijk leiderschap heeft echter niet noodzakelijk een egalitaire of feministische samenleving, laat staan een matriarchaat tot gevolg. Vrouwen verwierven net zoals mannen deze positie op basis van hun status als lid van een bepaald geslacht. 'Gewone' vrouwen kregen pas gelijke rechten en macht na hun jaren van baren of door het verwerven van leidersposities binnen hun familiegroepen of in bepaalde vrouwenorganisaties. (zie punt 2)

DUBBELE SEKSE-ORGANISATIE: DE VROUW ALS LID VAN EEN VERENIGING

Vele (zij het niet alle) Afrikaanse culturen hadden ook een traditie van dubbele sekse-organisatie: vrouwen konden ook participeren als lid van een rituele of een beroepsorganisatie, als lid van een leeftijdsgroep of een sekse-specifieke organisatie. Mannen domineerden de meeste sferen van de samenleving, maar de dubbele sekse- en gemeenschapsorganisatie creëerde een façade van egaliteit door vrouwen politiek te laten participeren. Vrouwen waren politieke actoren uit naam van een groep en niet uit eigen naam. Daarom waren ze bij politieke beslissingen meestal onwillig om tegen het belang van de familie of groep in te gaan. Ze waren wel gevoelig en tot actie bereid wanneer hun belangen als (vrouwelijke) groep (zussen, echtgenotes, marktvrouwen, vakvrouwen,...) in het gedrang kwamen.

De ultieme vorm van dubbele sekse-organisatie is de duale monarchie die in bepaalde Afrikaanse stammen voorkwam. Ook hier moet opgemerkt worden dat vrouwelijk leiderschap niet betekent dat de individuele gewone vrouw gelijke rechten had.

EEN GENDERBEVOORORDEELD SOCIAAL VERBOND

Naarmate de Afrikaanse staten zich meer en meer installeerden, ontwikkelde zich ook hier een genderbevooroordeeld sociaal verbond, dat geleidelijk aan de macht van vrouwelijke leiders afkalfde.

Orale overleveringen maken duidelijk dat heel wat vrouwelijke leiders hun staten begeleidden in perioden van crisis, maar wanneer ze kinderen kregen werden ze vaak overschaduwed door hun zonen of mannen. Politieke erfrechten van vrouwen werden steeds meer beperkt en de dubbele sekse-structuren werden verminderd. De genadeslag voor de politieke rechten van vrouwen kwam er door het invoeren van mythische en rituele verboden gebaseerd op fysieke kenmerken zoals menstruatie. Deze beperking van vrouwelijke macht trad vooral op in gebieden die in contact kwamen met de Islam.

Vrouwen bleven wel vaak een belangrijke rol spelen in de religieuze en rituele sfeer. Ze hadden zo nog een deel van de macht door hun status als helers of priesteressen.

2. KOLONISATIE EN HAAR IMPACT OP VROUWEN(ROLLEN)

Het grootste versturende effect op vrouwenrollen in Afrika komt er vanaf het einde van de 19e eeuw door de kolonisatie, hetzij door het installeren van westerse en christelijke modellen, hetzij door het radicaliseren van traditionele en islamitische structuren door het verzet.

De drie invloedrijke koloniale sferen, kerk/missie, bestuur en handel, hadden elk hun versturende invloed op traditionele machts- en genderrollen. Vier factoren speelden een doorslaggevende rol in het installeren van een nieuwe genderongelijkheid. Ten eerste het *katholicisme* met de introductie van monogamie, vrouwelijke huis/gezinsgebondenheid en vrouwenonderdrukking; ten tweede het *westerse onderwijs*, dat meer kansen gaf aan mannen; ten derde het westerse *huwelijksrecht*, dat vrouwen bezitsrechten gaf die de traditionele rituelen niet konden garanderen, waardoor traditionele afkomstkwesaties in het gedrang raakten, en ten slotte de *nieuwe wettelijke systemen*, die in theorie de onafhankelijkheid van Afrikaanse vrouwen erkenden. In de praktijk behandelden koloniale magistraten vrouwen meestal als juridische minderjarigen die begeleid moesten worden door een man.

Het continu ondersteunen van patriërchaat en individualisme creëerde nieuwe economische kansen maar verstoorde grondig de bestaande genderrelaties. Dit mondde uit in een arbeidsverdeling naar sekse en het steeds meer scheiden van mannen en vrouwen in de gemeenschap dat tot ver na de Tweede Wereldoorlog zou nawerken. De koloniale structuren en kapitalistische economische principes werden geïstitutionaliseerd in religieuze, economische, wettelijke, bureaucratische en onderwijsstructuren. Dit leidde geleidelijk aan tot een nieuwe sociale orde waarbij Afrikaanse vrouwen die niet tot de elite behoorden weinig rechten hadden. Vooral de economische en juridische positie van vrouwen werd ingrijpend veranderd.

NIEUWE ECONOMISCHE ROL

De economische rol van vrouwen in traditionele culturen ontging de koloniale overheden volledig. Zij passeerden systematisch de vrouwen door mannen als 'eigenaars' van boerderijen of landen te beschouwen.

Vooraf de centrale rol van vrouwen in het telen van wingewassen als katoen, thee, koffie en cacao werd door de koloniale overheid niet erkend. Door de westerse nadruk op individueel (en mannelijk) eigendom én doordat de koloniale overheid de export en verwerking van die gewassen domineerde, ging de traditionele economische complementariteit van mannen en vrouwen verloren. Vrouwen werden door koloniale overheden vooral gezien als diegenen die instonden voor de voedselvoorziening en de zorg voor het gezin.

Door de koloniale tewerkstelling van Afrikaanse mannen verhoogde de werkdruk voor Afrikaanse vrouwen aanzienlijk. Vooral in de gebieden waar mannen omwille van werk migreerden (naar mijngebieden of stad) werd de werkdruk voor de achterblijvende vrouwen erg hoog. Vrouwen bleven meestal op het platteland om de boerderij draaiende te houden en de eigendomsrechten van hun mannen te vrijwaren. Een evolutie die tot op de dag van vandaag nog doorwerkt.

NIEUWE JURIDISCHE POSITIE

De introductie van westerse juridische instellingen had vérstrekkende gevolgen, vooral op het gebied van eigendomsrecht en huwelijksrecht.

De westerse nadruk op individueel eigendom botste met de traditionele nadruk op gemeenschap(sbezit). Vrouwen verloren heel wat rechten doordat mannen doorgaans aangeduid werden als eigenaars.

Aan de andere kant gaven de nieuwe wetten ook extra mogelijkheden aan vrouwen om te rebelleren tegen ongelijkheden. Zo gaf de introductie van het huwelijksrecht de mogelijkheid aan vrouwen om bepaalde eigendommen op te eisen in geval van overlijden of scheiding. Deze 'voordelen' zorgden voor een snellere inburgering van het westerse huwelijk ten nadele van traditionele gebruiken. Hoewel het westerse huwelijk bepaalde rechten voor vrouwen vrijwaarde, werden vrouwen voortaan vooral

beschouwd als echtgenote van en verloren ze zo de (juridische) bescherming van de traditionele gemeenschap of clan.

3. ONAFHANKELIJKHEID, NIET VOOR VROUWEN?

Hoewel vrouwen en vrouwenorganisaties zich sterk geëngageerd hadden in de strijd voor onafhankelijkheid, werden hun inspanningen doorgaans niet genoeg beloond in de vorm van meer vrouwenrechten. Bij het installeren van de nieuwe staten voelde men geen nood voor een aparte vrouwenagenda, de ideale staat zou vrijheid en beterschap voor mannen én vrouwen brengen. Hierdoor gingen ook de traditionele dubbele sekse-structuren grotendeels verloren.

ONDERWIJS

De graad van alfabetisering van vrouwen verschilt sterk van streek tot streek. In de ex-Britse gebieden werden doorgaans grote inspanningen geleverd om de toegang van vrouwen tot onderwijs te vergroten. In de ex-Franse gebieden ging deze evolutie veel trager, mede door de steeds groter wordende invloed van de Islam in bepaalde delen. In Zuid-Afrika had het systeem van apartheid desastreuze gevolgen voor de educatie van vrouwen en in de Portugese gebieden werden weinig inspanningen geleverd.

POLITIEKE PARTICIPATIE

Met een uitzondering hier en daar werden Afrikaanse vrouwen doorgaans niet beloond voor hun hulp bij de onafhankelijkheid. Na de onafhankelijkheidsstrijd werden vrouwelijke leiders aangemoedigd om mee te werken aan de wederopbouw vanuit een ondergeschikte positie ten opzichte van mannen. Weinig vrouwen kregen een centrale rol in de nieuwe politieke machtspartijen. Nog minder vrouwen kregen een politiek verantwoordelijke positie in de nieuwe overheden.

ECONOMISCHE POSITIE

De socio-economische situatie van Afrikaanse vrouwen na de onafhankelijkheid is uiteraard in sterke mate beïnvloed door de instabiele economie van de nieuwe staten en de politieke, economische en ecologische uitdagingen waarvoor zij staan.

De doorgedreven staatsinmenging in handelsprijzen en lonen in de instabiele jaren 1970 en 1980 heeft overal in Afrika tot heel wat verzet van handelsvrouwen geleid. Dit verzet stootte echter vooral op een repressieve houding van de overheid.

Na de onafhankelijkheid trekken ook meer Afrikaanse vrouwen naar de steden. Er zijn grote verschillen tussen de verschillende gebieden. In het Oosten van Afrika verloopt de urbanisatie van vrouwen uiterst traag. In het Westen zoeken steeds meer vrouwen hun geluk in de stad. Het gebrek aan economische niches voor vrouwen in de stad drijft echter een groot deel van hen in de prostitutie. In sommige landen slagen vrouwen erin een plaats in de dienstensector te veroveren, maar worden dan geconfronteerd met een zeer moeilijk arbeid-zorg evenwicht.

DE KERKEN: EEN NIEUWE KANS VOOR VROUWEN

Doorheen heel Zwart-Afrika krijgen vrouwen een steeds fundamentele rol in de nieuwe Kerken. Hoewel de oorspronkelijke missies vrouwen vooral wilden leren om goede huismoeders te worden, veranderde hun rol na de onafhankelijkheid van de verschillende staten. In de steden en dorpen spelen vrouwen een steeds nadrukkelijker rol in de religieuze gemeenschappen als brugfiguren tussen oud en nieuw en als bemiddelaars in sociale crisissen.

4. AFIKAANSE VROUWENBEWEGINGEN VANDAAG

Tijdens de jaren 1970 en 1980 stonden de nieuwe Afrikaanse staten onder enorme politieke en economische druk van het Westen. Hoewel de situatie van Afrikaanse vrouwen in die periode snel achteruitging, bleef doorgedreven interne kritiek uit. Afrikaanse vrouwen en vrouwenbewegingen verkozen toen nationalisme boven feminisme.

De opeenvolgende politieke crisissen leidden echter tot steeds meer genderongelijkheid. Tijdens de late jaren 1980 kwamen Afrikaanse vrouwen tot het besef dat zij de hoogste prijs betaalden voor de politieke en economische instabiliteit. De stijgende armoede, ondervoeding, kinder- en kraambedsterfte schopte de Afrikaanse vrouwen een nieuw feministisch bewustzijn. Afrikaanse vrouwen zijn zich steeds meer bewust van hun positie als vrouw. Overal in Zwart-Afrika voelen vrouwen de nood om zich te verenigen en tot een gendergerichte aanpak van problemen.

In de nasleep van het VN-decennium van de Vrouw, werden aan het eind van de jaren '80 heel wat Women In Development (WID)-organisaties gesticht met nationale en regionale afdelingen. Deze voorzichtige pogingen tot vrouwenorganisaties botsten echter op heel wat onwil van de nationale staten. Niet zelden werden de hoofdfiguren van de WID lastig gevallen. Vaak probeerde men ook de vrouwen van de staatshoofden aan het hoofd van de WID's te plaatsen om zo de vrouwenorganisaties parallel met het staatsbelang te houden.

Naarmate de situatie voor Afrikaanse vrouwen in de loop van de jaren '90 steeds dramatischer werd (o.a. door de verspreiding van het HIV-virus), zijn Afrikaanse vrouwenorganisaties meer en meer doordrongen van het feit dat een aparte vrouwenagenda absoluut noodzakelijk is.

De Afrikaanse diaspora

De Afrikaanse diaspora naar hoofdzakelijk de Verenigde Staten heeft aanleiding geven tot een aparte, grote vrouwenbeweging: het zogenaamde Zwarte Feminisme of Black Feminism.

Het hedendaagse Black Feminism in de Verenigde Staten is gegroeid uit traditionele Afrikaanse gendertradities zoals hierboven geschetst. Afro-Amerikaanse vrouwen dragen de Afrikaanse erfenis voor een stuk met zich mee. Anders dan hun blanke zusters is er ook bij zwarte vrouwen (bewegingen) in de Verenigde Staten meer sprake van collectiviteit, relatief egalitaire verhoudingen met zwarte mannen en een andere visie op moederschap en taakverdeling.

Het spreekt voor zich dat de zwarte vrouwenbeweging sterk gekleurd is door de tijden van slavernij en de zwarte ontvoogdingsstrijd die erop volgde. Racisme en seksisme zijn binnen de zwarte vrouwenbeweging onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Hoewel er al vanaf het einde van de negentiende eeuw⁵ sprake is van georganiseerd zwarte vrouwenactivisme, brak het grote verzet pas door vanaf de jaren 1960, in de nasleep van de burgerrechtenbewegingen. Zwarte vrouwen voelden zich dubbel gepasseerd: door de zwarte burgerrechtenbeweging die gedomineerd werd door mannen en al te veel voorbijging aan de specifieke eisen van zwarte vrouwen en door de vrouwenbeweging die de blanke middenklasse vrouw tot norm voor vrouwenrechten verhief. De titel van het gezaghebbende werk uit 1982 van twee vooraanstaande zwarte feministen, Gloria T. Hull en Barbara Smith is wat dat betreft veelzeggend: *All the Women are White, All the Blacks are Men, but Some of Us Are Brave*.

⁵ Historisch is bijvoorbeeld de toespraak 'Ain't I A Woman?' van Sojourner Truth uit 1851 waarin zij de vrouwenrechtenbeweging verwijt enkel op te komen voor de blanke vrouw en voor het eerst publiekelijk vrouwenrechten en de vrijheid van zwarten in Amerika met elkaar verbindt.

De kloof tussen de zwarte en blanke vrouwenbeweging in de Verenigde Staten is voor bepaalde thema's zeer diep.

De zwarte vrouwenbeweging neemt het de blanke vrouwenbeweging erg kwalijk dat zij de Equal Rights Amendment⁶ tijdens de zwarte ontvoogdingsstrijd naar zich toegetrokken heeft. In hun strijd om gelijke rechten ging de blanke vrouwenbeweging vaak voorbij aan zwarte vrouwen. Dit heeft diepe wonden geslagen.

Terwijl blanke vrouwenbewegingen volop strijd voerden voor het recht op werk, droegen zwarte vrouwen al sinds de jaren 1920 de financiële lasten samen met hun mannen. Niet recht op werk, maar op menswaardige werkomstandigheden en verloning waren hun hoofdbekommernissen.

Ook wat seksualiteit betreft waren er grote verschillen. Zwarte vrouwen stonden wegens de jarenlange gedwongen sterilisatiepolitiek van de Verenigde Staten niet onverdeeld positief ten opzichte van de pro-abortus strijd van hun blanke zusters. Seksueel geweld stond jarenlang noodgedwongen hoog op hun agenda. Amerikaanse rechtspraak ging al te vaak licht over verkrachtingen van zwarte vrouwen door blanke mannen terwijl omgekeerd, interracial relaties tussen zwarte mannen en blanke vrouwen vaak als verkrachting beschouwd werden.

Zwarte vrouwen hebben ook strijd moeten voeren tegen racistische gekleurde stereotyperingen zoals de goedge black mammy en de promiscue mulattin.

Tot vandaag de dag staan zwarte vrouwen voor grote uitdaging wat gezondheid betreft. De gezondheidstoestand van zwarte vrouwen in de Verenigde Staten hinkt op alle gebied achterna op de gezondheid van blanke vrouwen.

De zwarte vrouwenbeweging gaf aanleiding tot een aparte wetenschappelijke richting: de Black Women Studies. De inzichten van theoretici in de Black Women Studies hebben de Women en Genderstudies in het algemeen grondig beïnvloed. Zij gaven mede aanleiding tot nieuwe stromingen binnen de feministische theorievorming zoals Stand Point Theory en Identity Politics. Het zwarte feminisme heeft overal zijn sporen nagelaten en de kijk van feministen in het algemeen gediversifieerd.

Samenstelling: Mieke Maerten

---

⁶ Equal Rights Amendment was een van de pijlers van de zwarte ontvoogdingsstrijd waarbij de discriminatie op basis van ras bij grondwet verboden werd. De vrouwenbeweging hoopte op een gelijkaardig amendement voor discriminatie op basis van geslacht.

Literatuur

- Basu, Amrita (ed.), The challenge of local feminisms: women's movements in global Perspective. Boulder [etc.]: Westview Press, 1995.
- Hay, Margaret Jean (ed.), Stichter, Sharon (ed.), African women south of the Sahara. New York: Longman, 1995. Mikell, Gwendolyn (ed.), African feminism: the politics of Survival in Sub-Saharan Africa. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1997.
- James, Joy (ed.), Sharpley-Whiting, T. Denean (ed.), The black feminist reader. Massachusetts: Blackwell Publishers, 2000.
- Kramarae, Cheri(ed.), Routledge international encyclopedia of women: global women's issues and knowledge: volume 1- 4. New York: Routledge, 2000.
- Nuyts, Martine, Geschiedenis en gedachtengoed van een 'feminisme uit de marge' :het zwarte feminisme in de V.S. Leuven: KUL: Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 1999
- Smith, Bonnie G. (ed.), Global feminisms since 1945. London: Routledge, 2000.

Bovenstaande bronnen vormen een goede eerste kennismaking met het Afrikaanse feminisme. Nog meer literatuur vind je in de RoSa bibliotheek onder de trefwoorden "Afrika" en "zwart feminisme".